

Revolution Studies

Volume 3, No. 6, Autumn & Winter 2025 (Serial 6)

Metasynthesis of Research Conducted in the Field of Management Models from the Perspective of Islamic Teachings

Ali Omid¹

Elham Omid²

Doi: [10.22034/fademo.2025.491137.1064](https://doi.org/10.22034/fademo.2025.491137.1064)

Abstract: This Islamic teachings are very important and rich resources that, by examining and using them in the fields of management sciences, can solve many issues and problems in organizations. Research conducted and presenting management models from Islamic teachings shows a content dispersion regarding the presentation and explanation of management models at the level of Islamic society, which has caused confusion among managers in using these models. The aim of this research is to metasynthesis of research conducted in the field of management models based on Islamic teachings to prevent this confusion and use by managers in Islamic society. The method of conducting this research was qualitative. Data and components were extracted using thematic analysis method from component extraction, which was carried out using MAXQDA software in relation to thematic network design. The codes extracted from these studies using thematic analysis method were classified into 129 open codes, 46 basic themes, and 5 organizing themes. The results of the study were presented as a research model in Islamic society management. Which included an overarching theme called the Islamic management model and five key indicator components including managerial, personality, interactional, belief, and capital factors were identified.

Keywords: Islamic management, islamic teachings, islamic society, islamic managemen tmodel.

1. PhD in Public Administration, Organizational Behavior, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran. (Corresponding author) Omidiomidi82@gmail.com

2. Master of Education, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. Elham1744@gmail.com

Received: 2024/ 11/ 27

Approved: 2025/ 04/ 22

فرا ترکیب پژوهش‌های انجام شده در زمینه الگوهای مدیریتی از منظر آموزه‌های اسلامی

علی امیدی^۱

Doi: 10.22034/fademo.2025.491137.1064

الهام امیدی^۲

چکیده: آموزه‌های اسلامی منابعی بسیار مهم و غنی هستند که با بررسی و استفاده از آن در حوزه‌های علوم مدیریتی می‌توان بسیاری از مسائل و مشکلات موجود در سازمان‌ها را مرتفع کرد. تحقیقات انجام گرفته و ارائه الگوهای مدیریتی از آموزه‌های اسلامی یک پراکندگی محتوایی در خصوص ارائه و تبیین الگوی مدیریتی در تراز جامعه اسلامی دیده می‌شود که باعث سردرگمی مدیران در استفاده از این الگوها شده است، هدف این پژوهش فرا ترکیب پژوهش‌های انجام شده در زمینه الگوهای مدیریتی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برای جلوگیری از این سردرگمی و استفاده مدیران در جامعه اسلامی که چگونه می‌توان الگوهای مدیریتی موجود در پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت را با آموزه‌های اسلامی ترکیب کرده و یک مدل جامع و کارآمد برای مدیریت در سازمان‌ها و جوامع اسلامی و به‌خصوص کشور ایران ارائه داد؟ روش انجام این پژوهش به صورت کیفی است. استخراج داده‌ها و مؤلفه‌ها با روش تحلیل مضمون است که با استفاده از نرم‌افزار Maxqda نسبت به ترسیم شبکه مضامین اقدام شده است. کدهای استخراج شده به روش تحلیل مضمون از این پژوهش‌ها در قالب ۱۲۹ کدباز، ۴۶ مضمون پایه و ۵ مضمون سازمان‌دهنده طبقه‌بندی شدند، نتایج پژوهش به صورت یک مدل پژوهشی در مدیریت جامعه اسلامی ارائه شد که شامل یک مضمون فراگیر به نام الگوی مدیریت اسلامی و پنج مؤلفه کلیدی شاخص شامل عوامل مدیریتی، شخصیتی، تعاملی، اعتقادی و سرمایه‌های شناسایی شد.

کلیدواژه‌ها: مدیریت اسلامی، آموزه‌های اسلامی، جامعه اسلامی، الگوی مدیریت اسلامی، فرا ترکیب.

۱. دکترای مدیریت دولتی، گرایش رفتار سازمانی، دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(نویسنده مسئول) Omididi82@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران.

Elham1744@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۷

مقدمه

مدیران به سبب جایگاهی که دارند می‌توانند توفیقات ارزشمند و نیز ناکامی‌هایی را برای سامانه تحت مدیریت خویش به وجود آورند. آنان با برنامه‌ریزی راهبردی، تخصیص منابع، سازمان‌دهی افراد، رهبری و مدیریت عملکرد و ارزیابی و کنترل، نقش مهمی در مسیر تعالی سازمان دارند (Armstrong, 2008). مدیریت اسلامی بر پیوستگی اصول اخلاقی اسلامی و ساختارهای مدیریتی مدرن تأکید دارد. این رویکرد به این معناست که اگر علم مدیریت بر پایه احکام، ارزش‌ها و راهکارهای اسلامی بنا شود، می‌تواند به نتایج واقعی و پایدار منتهی گردد؛ ترکیب آموزه‌های دینی با اصول علمی در حوزه مدیریت می‌تواند به تحقق اهداف سازمان‌ها کمک کرده و آن‌ها را به سوی عدالت، کارایی و پیشرفت اخلاقی هدایت کند. در این رویکرد، ارزش‌های الهی به‌عنوان محور اصلی در فرایندهای مدیریتی قرار دارند و می‌توانند به سازمان‌ها در جهت رشد پایدار و موفقیت واقعی یاری رسانند (آروین اصل و همکاران، ۱۴۰۲). توجه به ابعاد معنوی به‌واسطه تأثیرات مثبتی که بر افزایش رضایت شغلی کارکنان و عملکرد سازمان دارد به‌صورت فزاینده‌ای در حال پذیرفته شدن به‌عنوان حوزه‌ای نوظهور ادبیات مدیریت است (Mishra & Varma, 2019). بدون تردید باورهای دینی و اعتقادی اسلامی از عناصر مؤثر در شکل‌گیری الگوهای مدیریتی در جامعه اسلامی بوده است.

مدیریت به‌عنوان یکی از ارکان اصلی سازمان‌ها، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت یا شکست سازمان‌ها ایفا می‌کند. در سازمان‌های دولتی، این نقش به دلیل تأثیر مستقیم بر خدمات عمومی و رفاه جامعه، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰). مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۲ در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌گوید: مدیران باید به مسئله اصلاح الگوی مصرف و پرهیز از اسراف و ریخت‌وپاش‌های زائد توجه کنند، اقتصاد مقاومتی، ریاضت نیست، بلکه اگر این سیاست‌ها اعمال شود موجب آسایش و رفاه خواهد شد. سیاست‌های اقتصاد مقاومتی یک تدبیر پویا و بلندمدت برای اقتصاد کشور است و اهداف نظام جمهوری اسلامی را در زمینه اقتصادی برآورده می‌کند (دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰). تبیین و پیروی کردن مدیران عالی از الگوهای تراز جامعه اسلامی که بتواند ضمن ایستادگی در برابر هجمه‌ها پویایی و رشد جامعه را در پی داشته باشد، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. مدیریت اسلامی در ایران باید به‌عنوان الگویی از یک کشور اسلامی معرفی شود که در آن علاوه بر معنویت و عبادات، پیشرفت‌های مادی، علمی و عدالت اجتماعی نیز تحقق یابد. در چنین جامعه‌ای، فاصله‌های طبقاتی کاهش

یافته و اشرافی‌گری از بین می‌رود (دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۵/۱۱).

استفاده از الگوهای مدیریت اسلامی برای مدیران در سازمان‌های جامعه اسلامی، بر اساس آموزه‌های قرآن، نهج‌البلاغه و روایات، یکی از نیازهای ضروری و غیرقابل‌انکار است. آموزه‌های اسلامی منابع غنی و ارزشمندی از اصول و راهکارهای مدیریتی ارائه می‌دهند که در دنیای امروز، با توجه به مشکلات ناشی از منابع انسانی ناکارآمد، بیشتر احساس می‌شود. مدیران این سازمان‌ها به دلیل ناآگاهی از ابعاد مختلف این الگوها و نبود یک مدل منسجم، در ایجاد این مشکلات نقش داشته‌اند. این ناآگاهی منجر به نارضایتی شغلی، کاهش وفاداری و تعهد کارکنان به سازمان‌ها می‌شود؛ بنابراین ضروری است با تقویت، توسعه و یکپارچه‌سازی الگوهای اسلامی مدیریت، مدیران را برای بهبود عملکرد و بهره‌وری سازمانی آماده ساخت. اهمیت و توجه به الگوی مدیریتی مناسب با جامعه اسلامی در کشور و تأکید بر آن همواره آشکار بوده است. بررسی سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که ایران در افق بیست‌ساله آینده، کشوری توسعه‌یافته از نظر علمی و مادی در منطقه است؛ از طرف دیگر، اتکا به اصول و اندیشه‌های اسلامی و تعهد به آن‌ها برجسته است. تا به امروز هیچ الگوی جامع و کامل از مدیریت اسلامی که تمامی ابعاد این حوزه را پوشش دهد، ارائه نشده است. این موضوع خود بیانگر ضرورت و اهمیت انجام پژوهش حاضر است که در آن باید یک الگوی جامع طراحی و تبیین شود تا از پراکندگی مطالب جلوگیری گردد. همچنین با بررسی و تحلیل پژوهش‌های پیشین در زمینه الگوی مدیریت اسلامی به‌وسیله محققان، این پژوهش می‌تواند به‌عنوان منبعی برای علاقه‌مندان در دسترس قرار گیرد. درنهایت این پژوهش با هدف اصلی ارائه یک الگوی مدیریتی در تراز جامعه اسلامی با استفاده از الگوهای ارائه شده به‌وسیله محققین قبل برای مدیران در جامعه اسلامی در جهت پاسخ به این سؤال انجام شده است، چگونه می‌توان الگوهای مدیریتی موجود در پژوهش‌های انجام شده در زمینه مدیریت را با آموزه‌های اسلامی ترکیب کرده و یک مدل جامع و کارآمد برای مدیریت در سازمان‌ها و جوامع اسلامی ارائه داد؟ و کدام الگوی مناسب جهت ارائه به سیستم مدیریتی کشور اسلامی ایران مناسب است؟

۱. پیشینه پژوهش

اندیشمندان و پژوهشگران بسیاری از منظرهای مختلف به بررسی آموزه‌های اسلامی برای تدوین الگوهای مدیریتی پرداخته‌اند. با مقایسه مضامین استخراج شده برای کارگزاران و کارکنان و تجزیه و تحلیل آن‌ها، می‌توان وجه تمایز و تشابه بین این مضامین را مشاهده کرد؛ با این حال، متأسفانه در این زمینه اجماع کاملی میان محققان وجود ندارد و به تهیه یک الگوی واحد مدیریت اسلامی توجه چندانی نشده است. امیدی و یوسف‌وند (۱۴۰۱) در مقاله خود پنج شاخص اعتقادی، سیاسی، شغلی، اقتصادی و شخصیتی یک مدیر انقلابی را شناسایی کرده‌اند. همچنین حکاک و صیدزاده (۱۳۹۸) الگویی جهت تقویت خودکنترلی که یکی از توانمندی‌های منابع انسانی ذیل شایستگی است از آموزه‌های نهج‌البلاغه استخراج کرده‌اند که نشان داد که با تقویت این شایستگی در منابع انسانی به وسیله مدیران توانمند باعث سلامت اداری در محیط کار با کمترین هزینه بهبود بخشید که این می‌تواند یکی از ابعاد الگوی مدیریتی در جامعه اسلامی باشد. حسینی و همکاران (۱۳۹۵) با هدف اولویت‌بندی شاخص‌های مدیریت بر منابع انسانی از دیدگاه اسلام (قرآن و نهج‌البلاغه و روایات) مدلی جامع برای اولویت‌بندی شاخص‌های مدیریت بر منابع انسانی از دیدگاه اسلام ارائه داده است. نور محمدی و نیک‌آیین (۱۳۹۴) در مقاله خود معیارهای شایستگی مدیران را با استفاده از رهنمودهای امام علی در نهج‌البلاغه شناسایی نموده‌اند که از جمله مهارت و دانش که جزء سرمایه‌های رهبری است، می‌توان آن را از عوامل میانجی توانمند ساز منابع انسانی در نظر گرفت. آذر و لطیفی (۱۳۸۷) تحقیق باهدف درآمدی بر الزامات فرایندی و معیارهای انتخاب مدیران منابع انسانی دولت انجام دادند که در آن رتبه‌بندی معیارهای کلی و ویژگی‌های فردی، مهارت‌های مدیریتی، توانایی فردی، نحوه ارزیابی و تعامل مقامات مافوق و میزان پذیرش و همکاری کارکنان، به‌عنوان معیار انتخاب مدیران منابع انسانی شناسایی شدند. پور عزت و همکاران (۱۳۹۵) یک الگوی مدیریت اسلامی بر اساس اندیشه‌های حضرت علی^(ع) مبتنی بر نامه ۵۳ حضرت امیر به مالک اشتر نخعی استخراج نموده‌اند. همچنین معینی و همکاران (۱۳۹۴) تحقیقی تحت عنوان اصول مدیریت بر اساس الگوی اسلامی - ایرانی با تکیه بر نظریات خواجه نظام‌الملک طوسی انجام داده‌اند که به نظر پژوهشگران، این تحقیق نتوانسته به صورت جامع و مانع بیانگر الگویی برای جامعه اسلامی باشد.

همچنین می‌توان به مطالعات پژوهشی زیر که تاکنون در زمینه ارائه الگوهای مدیریت اسلامی انجام شده اشاره کرد که این پژوهش با استفاده از خروجی‌های این پژوهش‌ها به مدل کامل و جامع رسیده است. امیری و همکاران (۱۴۰۰) ارائه الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی. ایمانی

حسنلویی (۱۳۹۵) الگوی اسلامی ایرانی مدیریت و رهبری بر اساس شیوه‌های مدیریت و رهبری امام خمینی. سلطانی فرد (۱۳۹۱) طرح یک الگوی مدیریت اسلامی ایرانی بر اساس حکمت صدرا. مبینی (۱۳۹۵) طراحی یک الگوی مدیریت اسلامی - ایرانی جهادی. عرب اسدی و همکاران، (۱۳۹۵) طراحی الگوی مدیریت علوی برای تربیت مدیران ارشد نظام جمهوری اسلامی ایران. معصومی مهر و همکاران (۱۳۹۰) طراحی و تدوین الگوی شناخت موانع تحقق مدیریت اسلامی در سازمان‌ها.

با توجه به مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش حاضر، مطالعات متعددی در خصوص ارائه الگوی مدیریتی اسلامی انجام شده است؛ با این حال، نوآوری این پژوهش نسبت به سایر پژوهش‌ها به چندین جنبه مختلف بازمی‌گردد و به‌طور خاص بر استخراج الگوها و اصول مدیریتی از منابع اسلامی متمرکز است. این رویکرد، به‌جای بررسی جزئیات هر مطالعه به‌طور جداگانه، به ترکیب یافته‌های متعدد از منابع مختلف می‌پردازد و یک مدل جامع از الگوهای مدیریتی اسلامی به دست می‌آورد. همچنین مدل‌های مدیریتی متنوع اسلامی را یکپارچه کرده و یک چهارچوب جامع برای استفاده در سازمان‌های مختلف اسلامی ارائه می‌دهد. این پژوهش علاوه بر بررسی مبانی تئوریک الگوهای مدیریتی اسلامی، تلاش دارد تا پیوندهایی میان آموزه‌های دینی و کاربردهای عملی آن‌ها در مدیریت نوین برقرار کند. این رویکرد می‌تواند به‌ویژه برای مدیران در سازمان‌های اسلامی راهگشا باشد.

۲. روش پژوهش

یکی از روش‌های مورد مطالعه به‌منظور بررسی و ترکیب پژوهش‌های گذشته فرامطالعه^۱ است فرامطالعه تجزیه و تحلیل عمیق از کارهای پژوهشی انجام شده در یک حوزه خاص است و شامل چهار بخش اصلی است: فراتحلیل^۲ (تحلیل کمی مطالعات اولیه)، فراروش^۳ (تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه) و فراترکیب^۴ (تحلیل کیفی مطالعات اولیه) (Bench & Day, 2010). در این میان فراترکیب نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی دیگر با موضوع مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند. فراترکیب با فراهم کردن نگرش نظام‌مند برای

1. meta-study
1. meta-analysis
2. meta-method
3. meta-synthesis

پژوهشگران از روش ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف به کشف موضوع‌ها و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد. این روش دانش جاری را ارتقاء می‌دهد و دید جامع و گسترده‌ای را نسبت به مسائل فراهم می‌کند (Zimmer, 2006). هدف فراترکیب تفسیری خلاقانه و یکپارچه از یافته‌های کیفی است (Beck, 2002).

پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی و از حیث نحوه به دست آوردن داده‌ها توصیفی و به لحاظ روش‌شناسی کیفی و با استفاده از روش فراترکیب است. در این پژوهش به منظور تحقق هدف پژوهش از روش هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۱ استفاده شده است که مراحل آن در شکل شماره ۱ نشان داده شده است.

شکل شماره ۱

تنظیم سؤالات تحقیق: همان‌طور که پیش‌تر آمد، ابتدا سؤالات پژوهش تدوین گردید. اولین گام از انجام فراترکیب، تدوین سؤالاتی است که بتوان به وسیله این روش بدان‌ها پاسخ داد؛ از این رو سؤالات پژوهش حاضر عبارتند از: ۱. الگوهای مدیریت اسلامی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی در جامعه اسلامی کدام‌اند؟ ۲. الگوی مناسب در خصوص استفاده مدیران در جامعه اسلامی جهت ارائه به سیستم مدیریتی کشور اسلامی ایران کدام است؟

مرور سیستماتیک ادبیات: جامعه پژوهش حاضر کلیه اسناد و مدارک علمی (مقالات علمی و پژوهشی پایان‌نامه) منتشر شده در زمینه مدیریت اسلامی بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲ بود که با کلیدواژه‌های جامعه اسلامی، مدیریت اسلامی، الگوی مدیریت اسلامی و روش فراترکیب در منابع انگلیسی و فارسی در پایگاه‌های اطلاعاتی الزویر، اسکوپوس، جهاد دانشگاهی، ایرانداک، نورمگز، مگیران و موتورهای جستجوگر: گوگل اسکالر مورد جستجو قرار گرفت.

4. Sandelowski & Barroso

جستجو و انتخاب مقالات مناسب: بدین منظور بیش از ۱۵۳۲ اسناد علمی (مقالات و پایان‌نامه) بر اساس عنوان بررسی شد. برای بررسی، در صفحات پایگاه‌های اطلاعاتی مرتب، کلید واژه‌ها مورد جستجو قرار گرفتن و عناوین اسناد یافته شده بررسی و گزینش شد. در این مرحله از بررسی و پالایش اسناد، تعداد ۱۲۳۲ سند رد شد؛ چراکه عنوان آن‌ها بر مسئله و متغیرهای پژوهش حاضر منطبق نبود. ۳۰۰ سند باقیمانده، مورد بررسی چکیده قرار گرفت تا بتوان مشابهت‌ها و رهیافت‌هایی برای پژوهش حاضر در آن‌ها یافت.

در این بررسی که به مطالعه دقیق چکیده مطالعات پرداخته شد تعداد ۱۱۷ سند دیگر از بررسی خارج شد. در نهایت با مطالعه اجمالی محتوا، ۱۶۲ سند رد گردید. برای این منظور بخش‌های کلیدی اسناد از جمله بیان مسئله، ادبیات، روش، یافته‌ها و نتایج مورد بررسی اجمالی قرار گرفت. تا این احتمال بررسی شود که این اسناد، محتوایی برای استخراج و استفاده در پژوهش حاضر داشته باشند. سرانجام ۲۱ سند باقی ماند و اطلاعات آن‌ها استخراج شده و مورد تحلیل قرار گرفت که در گام‌های بعدی فراترکیب بدان‌ها اشاره شده است. معیار سنجش کیفیت مقالات و پایان‌نامه‌های نهایی از نظر شاخص‌های دهگانه کپس (caps) که شامل ۱۰ شاخص بیان واضح اهداف، مناسب بودن روش کیفی، تناسب طرح تحقیق با اهداف پژوهش، استراتژی مناسب با اهداف تحقیق، شرح شیوه گردآوری داده‌ها، در نظر گرفتن رابطه بین محقق و پاسخگو، در نظر گرفتن مسائل اخلاقی، دقت در تجزیه و تحلیل داده‌ها، شفاف‌سازی نتایج و ارزش کلی مقاله مورد بررسی هستند، می‌باشند.

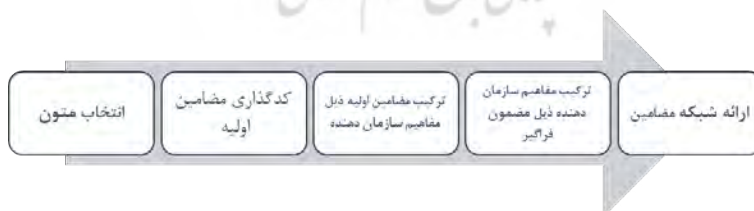
شکل شماره ۲

استخراج اطلاعات مقالات: با استفاده از چک‌لیست ارائه شده از جوانک لیاولی و همکاران، اطلاعات مقالات استخراج گردید؛ بدین صورت که در هر سند صاحب‌نظران (پژوهشگران) سال انتشار، نوع سند و مؤلفه‌ها استخراج گردید.

تجزیه و تحلیل یافته‌های کیفی: همچنین در این پژوهش به منظور یافتن مؤلفه‌ها و مضامین اصلی و سازمان‌دهنده استراتژی تحلیل مضمون^۱ که یکی از استراتژی‌های پژوهش‌های کیفی به شمار می‌رود استفاده شده است؛ زیرا در آن چهارچوبی از پیش تعیین شده مانند الگو و دسته‌بندی‌های جامع وجود ندارد و این چهارچوب بر اساس داده‌هایی طراحی می‌گردد که گردآوری خواهند شد. تحقیقات کیفی در علوم اجتماعی رشد چشمگیری دارد برای کسب نتایج مفید و با معنی در تحقیقات کیفی، لازم است داده‌ها به صورت روشمند تحلیل شود، یکی از روش‌های ساده و کارآمد تحلیل کیفی، تحلیل مضمون است. در واقع، تحلیل مضمون، اولین روش تحلیل کیفی است که پژوهشگران باید یاد بگیرند. این روش، مهارت‌های اساسی موردنیاز برای بسیاری از تحلیل‌های کیفی را فراهم می‌کند. در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۱). تحلیل مضمون روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها و مضامین موجود در داده‌هاست. این روش داده‌ها را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Clark & Brown 2018, p.77).

تحلیل مضمون، فرایندی برای تحلیل اطلاعات کیفی است. به‌طور کلی تحلیل مضمون روشی است برای ۱. دیدن متن، ۲. برداشت و درک مناسب از اطلاعات به‌ظاهر غیر مرتبط، ۳. تحلیل اطلاعات کیفی، ۴. مشاهده نظام‌مند یک شخص، یک تعامل، یک گروه، موقعیت، سازمان یا یک فرهنگ، ۵. تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی.

فرایند کلی انجام این پژوهش را می‌توان در شکل شماره ۳ مشاهده نمود:

شکل شماره ۳. فرایند تحقیق

1. theme analysis

علی‌امیدی، الهام‌امیدی: فراترکیب پژوهش‌های انجام شده در زمینه الگوهای مدیریتی از ...

به گفته عابدی جعفری و همکاران (۱۳۹۰، ص. ۱۵۱) شبکه مضامین به عنوان یک ابزار تحلیلی از ویژگی‌های کلیدی مشترک با بسیاری از تحلیل‌های کیفی برخوردار است؛ لذا نمی‌توان مبانی نظری خاصی را به این روش اختصاص داد. به همین دلیل اصول راهنما، ساختارهای کلان و گام‌های خاص آن را می‌توان به راحتی در بسیاری از تکنیک‌های تحلیلی دیگر مانند تئوری داده بنیاد مشاهده نمود. شبکه مضامین به دنبال کشف و درک یک مسئله یا اهمیت یک ایده به جای تبیین تعاریف متعارض از یک مسئله است. آنچه شبکه مضامین ارائه می‌کند یک شبکه شبیه وب به عنوان یک اصل سازمان دهنده و یک روش ارائه است و همچنین رویه‌های مشخصی برای رسیدن از متن به تفسیر فراهم می‌کند (Attride-Stirling, 2001, p. 385). وقتی یک شبکه مضمون ساخته شد می‌توان از آن به عنوان یک اصل سازمان دهنده و یک ابزار تصویری برای تفسیر متن استفاده کرد تا نتایج حاصل از متن و خود متن برای محقق و خوانندگان تحقیق روشن و قابل فهم شود. برای انجام تحلیل مضمون نرم‌افزارهای کیفی مختلفی وجود دارد که از جمله پرکاربردترین Maxqda^۱ است که در این پژوهش از نسخه ۲۰۲۰ آن استفاده شده است.

کنترل کیفی: به منظور اعتماد یا همان اطمینان‌پذیری یافته از سازمان‌دهی ساخت یافته برای ثبت، نوشتن و تفسیرهای فراترکیب استفاده شد. برای تأمین اعتبار یا همان باورپذیری پژوهش از روش تثلیث داده‌ای که اعتبار یافته‌های این پژوهش در دو بُعد زمان (از سال ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۱) و مکان (جستجو در بیش از ۹ پایگاه داده اطلاعاتی) تأمین گردید و همچنین از روش‌های بازبینی همکاران و ممیزی بیرونی استفاده شد. ۲۱ مطالعه‌ای که در ارتباط با الگوی مدیریت اسلامی بودند، وارد مرور سیستماتیک شدند. تمامی مقالات در داخل ایران انجام شده و به زبان فارسی بودند که با توجه به این آمار نیاز است که توجه بیشتری به این موضوع شود. سال‌های انتشار آثار با توجه به جدول زیر است

جدول شماره ۱. «جدول دوره زمانی»

سال انتشار	تعداد (درصد)
۱۳۷۰-۱۳۸۰	۳ (۱۵٪)
۱۳۸۱-۱۳۹۰	۴ (۱۹٪)
۱۳۹۱-۱۴۰۰	۱۳ (۶۱٪)
۱۴۰۱	۱ (۵٪)
	۲۱

۱. نرم‌افزار کاربردی برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی پژوهش.

۳. مبانی نظری

۳-۱. مدیریت اسلامی

هنگامی که صحبت از مدیریت در اسلام می‌شود، ابتدا منظور اداره امور بهره‌برداری صحیح از نعمت‌های الهی بر اساس اعتقاد به جهان‌بینی توحیدی است؛ یعنی کلیه اعمال و رفتار انسان‌ها یا مدیران باید بر مبنای جهان‌بینی توحیدی باشد و فلسفه توحیدی ایجاب می‌کند که اعمال یک مدیر، علاوه بر انطباق با جهان‌بینی توحیدی، با اصول و اهداف جامعه اسلامی نیز تطبیق داشته باشد (زواره، ۱۳۹۰). آنچه در بحث مدیریت اسلامی مطرح است حاکم بودن ارزش‌های اسلامی و انسانی و معیارهای الهی بر مدیریت در کنار بهره‌مندی از چهارچوب‌ها و ساختارهای علمی و مدیریتی است، یعنی اگر علم مدیریت برای داده‌های خود از راهکارها و ارزش‌های اسلامی بهره‌مند شود، به موفقیت دست خواهد یافت (اختری، ۱۳۹۳)؛ بنابراین مدیریت اسلامی شیوه‌ای است که تمامی افراد یک مجموعه را به صورت انسان‌های مسئول و متأثر از ارزش‌ها با جهت‌دهی نظام ارزشی اسلام در نظر می‌گیرد (فروزنده دهکردی و ملاتی، ۱۳۸۸).

همچنین تعریف علم مدیریت اسلامی را شاید بتوان بدین گونه قالب‌بندی کرد: باورهای الهی و معارف دینی برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی تصمیم‌گیری مهارت‌های مدیریتی همراه با خلاقیت تولید یا اجرای طرح به تعبیر دیگر مدیریت را می‌توان متأثر از نظام ارزشی حاکم بر آن سازمان دانست (رضائیان، ۱۳۷۴، ص. ۶). مدیریت اسلامی عبارت است از مدیریتی که زمینه رشد انسان به سوی الله را فراهم نماید و مطابق کتاب و سنت و سیره و روش پیامبر (ص) و امامان معصوم و با استفاده از علوم و فنون و تجارب بشری در جهت رسیدن به اهداف یک نظام در ابعاد مختلف همانند یک محور و مدار عمل کند (روحی عزیزی و مهدوی، ۱۳۸۰، به نقل از اعظمی، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۱). این تعریف بر پنج پایه استوار است: مدیریت یک فرایند سیستماتیک است؛ هدایت منابع انسانی است؛ مدیریت مؤثر؛ تصمیم‌های درستی و به موقع می‌گیرد و به نتایج دلخواه سازمان می‌رسد؛ مدیریت کارا به استفاده درست از منابع و مصرف مدبرانه آن و تمرکز بر فعالیت‌های هدف‌دار است (امیدی و یوسف‌وند، ۱۴۰۱). درخت تنومند امامت، ریشه در زمین وحی الهی دارد و با آب عصمت و طهارت سیراب می‌گردد و از نور وجودی نبوت زندگی و رشد می‌کند و شاخه‌های سرسبزش بر سر امت اسلامی و جامعه بشری سایه افکنده است. مدیریت یکی از شاخه‌های این درخت سترک است. حضرت امیر می‌فرماید: «فَبَعَثَ فِيهِمْ رَسُولَهُ وَوَاتَرَ إِلَيْهِمْ أَنْبِيَاءَهُ ... وَ يُثْبِرُوا لَهُمْ دَفَائِنَ الْعُقُولِ» خداوند پیامبران خود را در میان مردم برانگیخت تا با مدیریت خویش ذخایر پنهان استعدادها را استخراج کنند (امام علی، ۱۳۸۸،

خطبه ۱). بدیهی است دین در قاموس و فرهنگ الهی عبارت است از مجموعه قوانینی که از سوی خدا به وسیله انبیای الهی برای هدایت بشر ارسال می‌شود و نیز اینکه قرآن کامل‌ترین قوانین را برای بشر هدیه کرده است.

سیاست هم اگر در تعریف به معنی مدیریت گرفته شود، توجیه و تنظیم زندگی اجتماعی انسان در مسیر حیات معقول که هدفش کمال انسان است برداشته می‌شود. می‌توان تفکیک‌ناپذیری دین و مدیریت را مسلم دانست. به طوری که در اسلام دین و مدیریت را لازم و ملزوم یکدیگر می‌دانند.

مبانی مدیریت اسلامی دارای ویژگی‌هایی است: ۱. قائل بودن به نظام حمد و شکر؛ ۲. تقوا و نظم؛ تقوا و نظم عواملی هستند که باعث فراگیر شدن نظام مدیریت الهی می‌گردند. اصلی‌ترین هدف نظام مدیریت الهی، قرآنی و اسلامی (نظام مشارکت) کرامت بخشیدن به مؤمنان و کلیه انسان‌های متقی عالم است که در این نظام باید از ایده‌های خوب و مفید مردم به درستی تقدیر و سپاسگزاری کرد؛ این کار موجب رشد افکار، اندیشه‌ها و انسان‌ها خواهد شد. ۳. اصل مشارکت: در نظام مدیریت در اسلامی، مدیر، کارکنان، دولت و ملت همگی از این تصمیم‌گیری مشارکتی بهره می‌برند و کسانی ضرر می‌بینند که منفعت طلبان و ظلم کنندگان هستند (باتمان قلیچ، ۱۳۷۵، ج ۲، ص. ۱۶۵).

مدیریت یکی از رکن‌های اساسی در زندگی اجتماعی بشر است؛ زیرا در جامعه، منافع و اهداف افراد در یک جامعه به طور مستقیم با یکدیگر در ارتباط است. از آنجاکه انسان‌ها به صورت اجتماعی در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند، نیازمند سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، کنترل و نظارت هستند تا بتوانند به اهداف از پیش تعیین شده دست یابند. مدیریت و تربیت افراد برای دستیابی به این اهداف از اصول بنیادی در اسلام است. انسان نمی‌تواند به تنهایی و بدون هماهنگی در دنیای متعادل زندگی کند؛ فاصله گرفتن از نظم، سازمان و مدیریت موجب آسیب و شکست فردی و اجتماعی شده و در نهایت به نابودی و فروپاشی منتهی می‌شود (سیاه‌پوش، ۱۴۰۱).

حضرت امیرالمؤمنین^(ع) می‌فرماید: «...وَلَا تَكُونَنَّ عَلَيْهِمْ سَبْعًا ضَارِيًا تَغْتَنِمُ أَكْلَهُمْ»: «... همچون حیوان درنده مباش که خوردن آنان را غنیمت دانی» (امام علی، ۱۳۸۸، نامه ۵۳). در تفکر شیعه، اهمیت و ضرورت وجود مدیریت را باید در امامت کنکاش کرد؛ زیرا امامت از نظر شیعه به عنوان یک اصل اعتقادی چیزی جز مدیریت جامع و کامل نیست «الامامه ریاسة فی الامور الدین والدنیا»: «امامت ریاستی عمومی در امور دین و دنیا است» (علامه حلی، ۱۳۶۳،

ص. ۳۲۵). قرآن مجید بیشترین توجه خود را به اداره جامعه و سروسامان دادن به امورات مردم جامعه داشته و در آیه ۲۵ سوره حدید می‌فرماید: «همانا ما پیغمبران را با ادله و معجزات به سوی مردم فرستادیم و برایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم را به راستی و عدالت فراخوانند». امام علی (ع) از حکومت به عنوان ابزار گسترش عدالت و حفظ نظم و امنیت و حراست از حدود جامعه و دفع ظلم و ستم یاد می‌کند و امام و پیشوا را محور حرکت جامعه و بازدارنده از هرگونه لغزش و خطا توصیف می‌کنند و نیز نقش مدیر و زمامدار کشور را به نخی تشبیه می‌کنند که مهره‌های فراوانی را به‌طور منظم به یکدیگر پیوند زده و هرگاه نخ پاره شود مهره‌ها عامل ارتباطی خود را ازدست داده و پراکنده می‌شوند.

۴. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، با استفاده از روش فراترکیب، پس از گردآوری و بررسی داده‌های موردنیاز جمع‌آوری شده در زمینه الگوی مدیریت اسلامی بر مبنای آموزه‌های اسلامی، به یافته پژوهش پرداخته شده است. به دلیل حجم زیاد متن پژوهش از آوردن متن پژوهش‌های موجود خودداری کرده و به صورت کدگذاری باز نتایج را جمع‌بندی نموده‌ایم. نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه الگوی مدیریت اسلامی بر اساس آموزه‌های اسلامی در هشت مقوله قابل طبقه‌بندی است: که عبارتند از: عامل مدیریتی، شخصی، تعاملی و ارتباطی، ارزشی و اعتقادی، دانشی و تحلیلی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی (جدول شماره ۳). ۲۱ مقاله علمی - پژوهشی در جدول زیر با جزئیات بیشتر شامل نام پژوهشگر، سال انتشار، نوع سند و مؤلفه‌های مربوط به الگوی مدیریت اسلامی در پژوهش‌ها را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲

کد مقاله	نام محقق	عنوان پژوهش	سال اجرا	یافته‌ها
۱	غلامحسین حیدری	الگوی مدیریت در قرآن و اسلام	۱۳۸۹	مطیع فرمان‌های الهی، سازمان‌دهی و هماهنگی، حفظ محیط‌زیست، اعتقاد به حاکمیت الله، اداره خلق، اعتقاد به سیره پیامبر (ص)
۲	سید صدرالدین حسینی مشهدی	تبیین طرح کلی دانش مدیریت اسلامی	۱۳۹۵	دانش مدیریت اسلامی، توجه به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی

کد مقاله	نام محقق	عنوان پژوهش	سال اجرا	یافته‌ها
۳	فهمیه ملک‌زاده	نگاهی به مدیریت در اسلام	۱۳۹۴	سازمان‌دهی و ایجاد انگیزه، جذب و به‌کارگیری نیروهای صالح، توجه به عوامل پیشرفت جامعه، اخلاق فردی و اجتماعی مدیران، واگذاری کار به کاردان، گسترش عدالت و حفظ نظم و امنیت و حراست از حدود جامعه و دفع ظلم و ستم - هدایت و رهبری مردم، تأکید بر آزادی انسان و اعتلای مقام و منزلت او، ایجاد زمینه مناسب برای رشد همه‌جانبه جامعه، تلاش، تفکر و توکل
۴	منصوره معینی و همکاران	اصول مدیریت بر اساس الگوی اسلامی - ایرانی با تکیه بر نظریاتی خواجه نظام‌الملک طوسی	۱۳۹۴	انصاف و عدالت، آشنایی و انس با دانش دینی، ارزیابی، مشورت، انگیزش بجا و بی تأخیر، صبر و تأمل، توزیع مناسب مسئولیت‌ها
۵	حسین عرب اسدی و همکاران	طراحی الگوی مدیریت علوی برای تربیت مدیران ارشد نظام جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۵	رویارویی با سختی‌ها، امانت دانستن مدیریت، نظارت دقیق، عزل و نصب و شایسته‌سالاری، حسابرسی مالی، اطاعت از حاکم، تکریم مردم، توجه به محرومان، نظم و تدبیر، ایمان به غیب، کنترل کلام، امر به معروف، نهی از منکر، کرامت نفس و عبادت
۶	ایمانی حسنلو	الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت و رهبری بر اساس شیوه مدیریت و رهبری امام خمینی، مقام معظم رهبری و فرماندهان دفاع مقدس	۱۳۹۶	سازمان‌دهی، ایجاد انگیزه و ابتکار، شجاعت، تهجد، تعبد، ایمان و اخلاص، راهبردهای فرهنگی، تکلیف‌گرایی، خدامحوری، شناخت تکلیف الهی، دانش، توکل، تقوا، اعتمادسازی، تهذیب نفس، عطوفت و مهربانی، هوش - دقت و تفکر، مردمی بودن، ساده‌زیستی، شایسته‌سالاری، دلسوزی، محبت، مشورت و تدبیر، خرد جمعی، تشویق و ترغیب، تناسب قول و فعل، جلوگیری و کشف انحرافات، خدمت‌رسانی به مردم، ساختن کشور و جامعه اسلامی، اعتقاد به آرمان‌های نظام اسلامی، آمادگی همیشگی، توان دانش‌کار، تخصص چندبعدی، انگیزه و داشتن نشاط کاری، تعهد کاری، نگاه خدمت‌گونه به کار، مسئولیت‌پذیری، پرهیز از رفاه‌زدگی، روحیه خلاقیت و حل مشکلات جامعه

کد مقاله	نام محقق	عنوان پژوهش	سال اجرا	یافته‌ها
۷	یوسف رضاپور	الگوی تصمیم‌گیری در مدیریت علمی و مدیریت اسلامی	۱۳۷۶	تصمیم‌گیری عاقلانه، توجه به بُعد مادی و معنوی انسان در تصمیم‌گیری، قصد و نیت برای خدا، مشورت، عدم پافشاری در رأی، مشروعیت داشتن، تفکر معقولانه و توکل به خدا
۸	سعید فرجام	الگوی رفتاری مدیران از دیدگاه حضرت علی (ع)	۱۳۹۰	فره‌یختگی، تجربه کاری، امانت‌داری، کارآیی و تأثیرگذاری، آموزش کارمندان، تربیت خود و دیگران، نظارت، رفق و مدارا، رعایت عدالت، تشویق و تنبیه صحیح، خداترس، صداقت و راستگویی، دین‌دار، حق‌گویی، وفاداری، امانت‌داری، دقیق بودن افزایش بهره‌وری، مبارزه با تهدیدات، پیش‌بینی، واقع‌بینانه بودن، استفاده از تجارب دیگران، ترسو نباشد، حریص نباشد، بخیل نباشد، بیان عذر و دلیل و آگاه کردن زیردستان از مشکلات
۹	حسن زارعی متین	تبیین الگوی فرهنگی سازمانی مبتنی بر ارزش اسلامی در محیط کار و اثر آن بر رضایت شغلی	۱۳۷۷	ابتکار فردی، مسئولیت‌پذیری، هدایت و سرپرستی، اتحاد و هماهنگی (انسجام)، نظارت، نظام پاداش، تحمل اختلاف سلیقه، تقوای الهی، امر به معروف، نظم، وفای به عهد، عدالت، صداقت، توکل به خدا، تعهد به اهداف، اخلاص، تعادل و همکاری، سخت‌کوشی، خودنظارتی، کاردانی و تخصص، خلاقیت و نوآوری، حسن خلق، شور و مشورت، سعه‌صدر، روابط صمیمی و دوستانه، هدایت و حمایت مدیریتی-احترام به قوانین و مقررات، تلاش برای بهبود کیفیت و ارائه خدمات بهتر
۱۰	هاجر مساح و همکاران	ساخت و روان‌سنجی مقیاس مدیریت اسلامی	۱۳۹۰	صلاحیت علمی، آموزش، عبرت‌آموزی، برنامه‌ریزی، عدم جزئی‌نگری، توجه به نظرات دیگران، شجاعت و تهور، عاقبت‌اندیشی، تعاملات موفق، گذشت از خطا، توجه به زیردستان، انگیزه‌آفرینی، هماهنگ‌سازی اهداف، توجه به تفاوت‌های فردی و سعه‌صدر

کد مقاله	نام محقق	عنوان پژوهش	سال اجرا	یافته‌ها
۱۱	محمد مبینی	طراحی الگوی اسلامی-ایرانی مدیریت جهادی در راستای عینیت‌بخشی ام‌القری جهان اسلام	۱۳۹۵	پیروی از ولایت‌فقیه، روحیه خودباوری، عدم گرایش به اشرافی‌گری، داشتن روحیه ایثار و توکل، سخت‌کوشی در کارها، معنویت اسلامی، شناسایی توان منابع انسانی، نظارت بر اجرای درست فعالیت‌ها
۱۲	آسیه نصر تزهی و همکاران	طراحی الگوی مدیریت کرامت انسانی بر اساس آموزه‌های اسلامی	۱۴۰۰	قانون‌مداری، جبران خدمات عدالت‌ورزی، شایسته‌گزینی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اعتمادسازی و تصمیم‌گیری مشارکتی
۱۳	مسلم باقری و همکاران	طراحی نظام مدیریت مبتنی بر نتایج زمینه‌ساز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت	۱۳۹۳	دانش روز جهان، بررسی منابع دینی، آشنایی با کشور و مدیریت صحیح دانش و اطلاعات
۱۴	کاظم عبادی	مدیریت بسیجی: به‌مثابه الگوی مدیریتی کارآمد و مبتنی بر اندیشه‌های اسلامی	۱۳۸۴	انجام تکلیف، اخلاق‌مداری، اخلاص داشتن، اعتماد سازمانی، جوان‌گرایی، ایثار و صرفه‌جویی، کادر سازی، ساده‌زیستی، خط مقدم بحران، خودباور، خودکفایی اقتصادی، قانع و خدمت‌رسانی، هوشیار بودن و اعتقاد به اسلام و معنویت و ارزش‌های انسانی
۱۵	علی اصغر سوادى و همکاران	تبیین نظری اصول محتوایی و مؤلفه‌های مبنایی تدوین الگوی بومی (اسلامی-ایرانی) مدیریت	۱۳۹۶	مشارکت، احترام به علم، آخرت‌گرایی و هدف‌گذاری، ولایت‌مداری، ایمان‌گرایی و خدامحوری، صداقت‌گفتن، آگاهی و بصیرت، مدارا و تقیه، گذشت و بردباری، رازداری، مراقبت و محاسبه، عزت‌نفس، تواضع و ساده‌زیستی، نوسازی، کنترل نفس، رعایت مصالح و اولویت‌ها، اعتماد به امت، احسان و نیکوکاری، رعایت عهد، ارزش‌مداری، خیرخواهی، عمل صالح، رعایت بیت‌المال، رعایت حقوق دیگران، پایبند به ضوابط به‌جای روابط، قانون‌گرایی و اعتدال و برادری و اخوت
۱۶	زهرا بیگم سجادی و همکاران	طراحی الگوی مدیریت استرس‌شغلی از دیدگاه اسلامی	۱۳۹۸	مدیریت استرس، یا ذکر خدا، صداقت، قاطعیت در تصمیم‌گیری، خردورزی و تقوا، صبور، میانه‌روی، تعهد در برابر خدا، شخصیت امیدوار و خوش‌بین، داشتن کرامت نفس، عدم برتری‌طلبی و داشتن روابط خوب خانوادگی

کد مقاله	نام محقق	عنوان پژوهش	سال اجرا	یافته‌ها
۱۷	جواد رحمانی	تبیین الگوی مدیریت شهری مبتنی بر مشارکت اسلامی (مورد مطالعه: شهر زنجان)	۱۳۹۸	مشارکت در تصمیم‌گیری، مشورت کردن، تأمین مصلحت جامعه اسلامی، ایجاد رضایت مردم و اعتقاد به ولایت فقیه
۱۸	محمد ظاهری	ارائه الگوی مدیریتی در تراز انقلاب برای مدیران عالی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریتی قاسم سلیمانی	۱۳۹۹	تلاش خستگی‌ناپذیر همراه با اخلاص، شجاعت در میدان، درک درست از شناخت دشمن، میل به شهادت در راه خدا، نترسیدن از مرگ، شجاعت در عمل داشتن، خستگی‌ناپذیری و کار، متواضع بودن، فروتنی و نداشتن غرور از جنس مردم بودن، شجاع بودن در میدان کارزار، مسئولیت‌پذیری در برابر دیگران، حضور مستمر در کارها، دانش تخصصی قوی، نترسیدن از خطرها، آرامش بسیار زیاد، باوقار بودن در قامت یک فرمانده، اثرگذاری بسیار بر یاران الهام‌بخش بودن دیگران، آرامش زیاد در شرایط سخت و اثربخشی قوی
۱۹	علی امیدی و سعید یوسف‌وند	ارائه الگوی مدیریتی انقلابی در تراز جامعه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری	۱۴۰۱	تحکیم دین اسلام، تقوای دینی و سیاسی، اعتقاد و التزام به دین اسلام، حفظ نظام جمهوری اسلامی، اعتقاد به شعارهای انقلاب، اعتقاد به قانون اساسی، اعتقاد به مردم‌سالاری دینی، مجاهدت، هدفمندی، خردورزی، ایجاد امنیت، ولایت‌مداری، مراقبت از قانون، تقویت نیروهای داخلی، عمل‌گرایی، کسب علوم روز دنیا، اعتقاد به اقتصاد مقاومتی، مبارزه با قاچاق برخورد قاطعانه، عمل عادلانه، تحمل مخالف، مردمی بودن، نقدپذیری، امیدوار بودن، تقویت درونی، تدبیر داشتن، پویایی فردی، نظم و انضباط و سعه‌صدر
۲۰	علی اصغر پور عزت و همکاران	تدوین الگوی رفتاری کارگزاران در حکمرانی مطلوب از دیدگاه امام علی (ع) بر اساس متن نهج البلاغه	۱۳۹۵	پاسخ به شبهات مردم: روشنگری، خیرخواهی، حفظ وحدت - اصلاح امور مردم، در دسترس بودن، جلب مشارکت مردم، رسیدگی شخصی به امور مهم، نوسازی و الگو بودن، اعتماد به مردم، جلب اعتماد مردم، آموزش مردم، حفظ تحکیم و ترویج ارزش با تحقق عدالت اقتصادی و نظارت

کد مقاله	نام محقق	عنوان پژوهش	سال اجرا	یافته‌ها
۲۱	نجات نازی	صفات اخلاقی مدیران از دیدگاه حضرت علی (ع)	۱۳۸۲	خدمت‌محوری، تقوی‌گرایی، بصیرت، بینش سیاسی، رعایت عدل و انصاف و امانت‌داری، حسن خلق، رفق و مدارا، قاطعیت، انتقادپذیری، تغافل، امیدواری، صبر و استقامت، مردم‌گرایی، تواضع و فروتنی، رعایت تساوی و عدالت رفتاری، بی‌توجهی به لذایذ دنیوی، عقل و نظم و رسیدگی به حال محرومان

در ادامه، نتایج حاصل مطالعه مبانی نظری پیشین و بررسی تطبیقی پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه الگوی مدیریت اسلامی، منتهی به استخراج ۱۲۹ کد، ۴۶ مضمون و ۵ مضمون سازمان دهنده شد که به صورت یکپارچه در قالب جدول شماره ۲ بیان شده است.

جدول شماره ۳. مضامین پایه و سازمان دهنده و فراگیر

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضمون (مفهوم)	نشانه‌ها (کدها و منابع مربوطه)	
الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی (مبتنی بر آموزه‌های اسلامی)	عوامل مدیریتی	همانگی و سازمان‌دهی	سازمان‌دهی و همانگی (حیدری، ۱۳۸۹)، سازمان‌دهی (ملک‌زاده، ۱۳۹۴) و سازمان‌دهی (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)	
		برنامه‌ریزی و آینده‌نگری	برنامه‌ریزی (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، برنامه‌ریزی (زارعی متین، ۱۳۷۸) و برنامه‌ریزی (امیدی، ۱۴۰۱)	
		هدایت و حمایت	هدایت و رهبری مردم (ملک‌زاده ۱۳۹۴)، هدایت و حمایت مدیریتی (زارعی متین، ۱۳۷۸)	
	عوامل مدیریتی	کنترل و نظارت	نظارت دقیق (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)، نظارت (فرجام، ۱۳۹۰)، نظارت (زارعی متین، ۱۳۷۸) و نظارت بر اجرای درست فعالیت‌ها (مبینی، ۱۳۹۵) و نظارت (پورعزت و همکاران، ۱۳۹۵)	
		عوامل مدیریتی	(مبتنی بر آموزه‌های اسلامی)	تصمیم‌گیری مشارکتی (نصر تزهی و همکاران، ۱۳۹۸)
		تدبیر امور	تدبیر داشتن (امیدی، ۱۴۰۱)، مشورت و تدبیر (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، نظم و تدبیر (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵) و اداره خلق (حیدری، ۱۳۸۹)	

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضمون (مفهوم)	نشاتگرها (کدها و منابع مربوطه)
عوامل مدیریتی		کنترل و نظارت	نظارت دقیق (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)، نظارت (فرجام، ۱۳۹۰)، نظارت (زارعی متین، ۱۳۷۸) و نظارت بر اجرای درست فعالیت‌ها (مبینی، ۱۳۹۵) و نظارت (پورعزت و همکاران، ۱۳۹۵)
		تدبیر امور	تصمیم‌گیری مشارکتی (نصر تزهی و همکاران، ۱۳۹۸)
الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی (مبیتی بر آموزه‌های اسلامی)	عوامل شخصیتی	الگوی اخلاقی	تدبیر داشتن (امیدی، ۱۴۰۱)، مشورت و تدبیر (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، نظم و تدبیر (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵) و ادارهٔ خلق (حیدری، ۱۳۸۹)
		شایسته‌سالاری	الگو اخلاقی (نجات، ۱۳۸۲) و اثرگذاری بسیار بر یاران و الهام‌بخش بودن دیگران (ظاهری، ۱۳۹۹)
		مشورت‌پذیری	عزل و نصب و شایسته‌سالاری (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵) و شایسته‌سالاری (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)
		قانون‌گرایی	مشورت (معینی و همکاران، ۱۳۹۴) مشورت و تدبیر (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، مشورت (رضاپور، ۱۳۷۶)، شور و مشورت (زارعی متین، ۱۳۷۸) و مشورت کردن (رحمانی، ۱۳۹۹)
		اعتدال و میانه‌روی	قانون‌مداری (نصر تزهی و همکاران، ۱۴۰۰)، روابط، قانون‌گرایی (سوادی و دیگران، ۱۳۹۶)، مراقبت از قانون (امیدی، ۱۴۰۱) و حفظ محیط‌زیست (حیدری، ۱۳۸۹)
		تواضع و فروتنی	اعتدال داشتن (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶) و میانه‌روی (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸)
		تواضع و فروتنی	متواضع بودن - فروتنی (ظاهری، ۱۳۹۹)، تواضع و فروتنی (نجات، ۱۳۸۲)، تواضع و ساده‌زیست تواضع و ساده‌زیستی (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶)، از جنس مردم بودن (ظاهری، ۱۳۹۹) و مردمی بودن (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضمون (مفهوم)	نشانه‌ها (کدها و منابع مربوطه)
الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی (مبنتی بر آموزه‌های اسلامی)	عوامل شخصیتهایی	نظم و انضباط	حفظ نظم و امنیت و حراست (ملک‌زاده، ۱۳۹۴)، نظم و تدبیر (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)، نظم و انضباط (امیدی و یوسف‌وند، ۱۴۰۱) و نظم و انضباط (نجات، ۱۳۸۲)
		سعه‌صدر	سعه‌صدر (زارعی متین، ۱۳۷۸)، سعه‌صدر (مساح و همکاران، ۱۳۹۰)، صبر و تأمل (معینی و همکاران، ۱۳۹۴)، صبر و استقامت (نجات، ۱۳۸۲)، صبوری داشتن (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸) و بردباری (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶)
		حق‌طلبی و شجاعت	حق‌گویی (فرجام، ۱۳۹۰)، شجاعت (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶) و میل به شهادت در راه خدا (ظاهری، ۱۳۹۹)
		وفاداری	وفاداری (فرجام، ۱۳۹۰)
		هوشیاری	آگاه کردن زيردستان از مشکلات (فرجام، ۱۳۹۰)، هوشیار بودن (عبادی، ۱۳۸۴) و آگاهی (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶)
		تعهد کاری	تعهد کاری داشتن (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)
		امانت‌داری	امانت دانستن مدیریت (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)، امانت‌داری (فرجام، ۱۳۹۰) و امانت‌داری (نجات، ۱۳۸۲)
		تلاش‌گر	تلاش، تفکر و توکل (ملک‌زاده، ۱۳۹۴) و تلاش خستگی‌ناپذیر همراه با اخلاص (ظاهری، ۱۳۹۹)
		نقدپذیری	نقدپذیری (امیدی ۱۴۰۱)
		عوامل ارتباطی (تعاملی)	صداقت و راست‌گویی

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضمون (مفهوم)	نشانه‌ها (کدها و منابع مربوطه)
الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی (مبیتی بر آموزه‌های اسلامی)	عوامل ارتباطی (تعاملی)	رازداری	رازداری (سوادى و همکاران، ۱۳۹۶)
		همیاری	تعامل و همکارى (زارعى متین، ۱۳۷۷)
		در دسترس بودن	در دسترس بودن (پور عزت و همکاران، ۱۳۹۵)
		مردم‌داری	ایجاد رضایت مردم (رحمانی، ۱۳۹۹)، مردم‌گرایی (نجات، ۱۳۸۲) و عدم برتری‌طلبی (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸)
		عدالت‌محوری	گسترش عدالت (ملک‌زاده، ۱۳۹۴)، انصاف و عدالت (کلاهدوزان، ۱۳۹۴)، رعایت عدالت (فرجام، ۱۳۹۰)، عدالت‌محوری (زارعى متین، ۱۳۷۷)، عدالت ورزی (نصرتزهی و همکاران، ۱۳۹۸) و عدالت رفتاری (نجات، ۱۳۸۲)
		احسان و نیکوکاری	احسان و نیکوکاری (سوادى و همکاران، ۱۳۹۶)، برادری و اخوت (سوادى و همکاران، ۱۳۹۶)
عوامل ارزشی و اعتقادی		توکل به خدا	تفکر و توکل (ملک‌زاده، ۱۳۹۴)، توکل (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، توکل به خدا (رضا پور، ۱۳۷۶)، توکل به خدا (زارعى متین، ۱۳۷۸) و داشتن روحیه ایثار و توکل (مبینی، ۱۳۹۵)
		تقوا محوری	داشتن تقوا (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، تقوای الهی (زارعى متین، ۱۳۷۸)، خردورزی و تقوا (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸) و تقوای دینی و سیاسی (امیدی، ۱۴۰۱)
		تصمیم‌گیری اخلاقی	تصمیم‌گیری اخلاقی (رضا پور، ۱۳۷۶)، تصمیم‌گیری (نصرتزهی و همکاران، ۱۳۹۸)، قاطعیت در تصمیم‌گیری (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸)، مشارکت در تصمیم‌گیری (رحمانی، ۱۳۹۸)
		ایمان به خدا	ایمان به غیب (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)، ایمان و اخلاص (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، ایمان‌گرایی و خدامحوری (سوادى و همکاران، ۱۳۹۶)

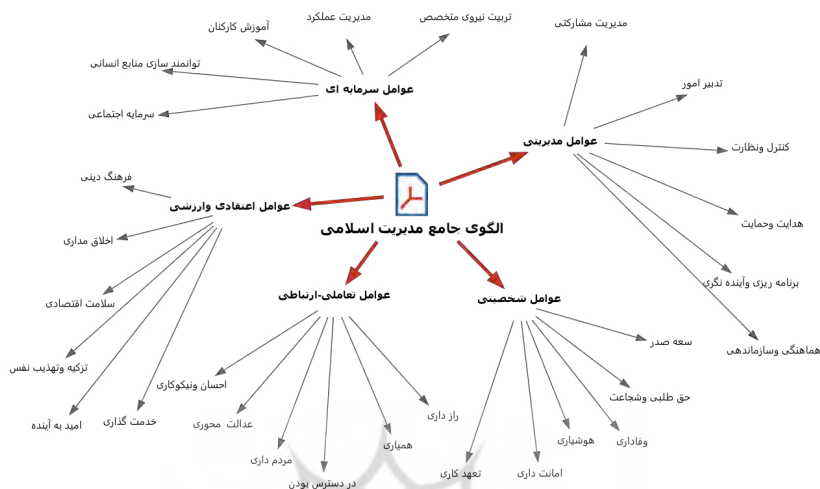
نشانه‌ها (کدها و منابع مربوطه)	مضمون (مفهوم)	مضامین سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
اعتقاد به سیره پیامبر(ص) و اعتقاد به حاکمیت الله (حیدری، ۱۳۸۹)، اعتقاد به آرمان‌های نظام اسلامی (ایمانی حسنلویی ۱۳۹۶، اعتقاد به اسلام و معنویت و ارزش‌های انسانی (عبادی، ۱۳۸۴)، اعتقاد به ولایت‌فقیه (رحمانی، ۱۳۹۹) و اعتقاد و التزام به دین اسلام (امیدی و یوسف‌وند، ۱۴۰۱)	اعتقاد و التزام به اسلام		
خدمت‌رسانی به مردم (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶) و قانع و خدمت‌رسان (عبادی، ۱۳۸۴)	خدمت‌گزاری		
امیدوار و خوش‌بین (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸) و امیدوار بودن (امیدی و یوسف‌وند، ۱۴۰۱)	امید به آینده		
تهذیب نفس (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، کرامت نفس (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)، داشتن کرامت نفس (سجادی و همکاران، ۱۳۹۸)، داشتن عزت نفس (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶) و کنترل کلام، امر به معروف- نهی از منکر (عرب اسدی و همکاران، ۱۳۹۵)	تزکیه و تهذیب نفس	عوامل ارزشی و اعتقادی	
حفظ تحکیم و ترویج ارزشها تحقق عدالت اقتصادی (پور عزت و همکاران، ۱۳۹۵) و رعایت بیت‌المال (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶)	سلامت اقتصادی		
اخلاق‌مداری و اجتماعی‌مدیران (ملک‌زاده، ۱۳۹۴)	اخلاق‌مداری		
توجه به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی (حسینی و همکاران، ۱۳۹۵)	فرهنگ دینی		
دانش تخصصی قوی (ظاهری، ۱۳۹۹)، دانش مدیریت اسلامی (حسینی و همکاران، ۱۳۹۵)، دانش دینی (معینی و همکاران، ۱۳۹۴)، تخصص چندبعدی و داشتن دانش و توان و دانش کار (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)، مدیریت صحیح دانش و اطلاعات و مدیریت صحیح دانش و اطلاعات، دانش روز جهان (باقری، ۱۳۹۳) و دانش تخصصی قوی (ظاهری، ۱۳۹۹)	دانش‌افزایی		

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضمون (مفهوم)	نشاتگرها (کدها و منابع مربوطه)
الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی (مبنتی بر آموزه‌های اسلامی)	عوامل ارزشی و اعتقادی	بصیرت	آگاهی و بصیرت (سوادی و همکاران، ۱۳۹۶)
		پیشرفت جامعه	توجه به عوامل پیشرفت جامعه (ملک‌زاده، ۱۳۹۴)
	عوامل سرمایه‌ای	توانمندسازی منابع انسانی	تأکید بر آزادی انسان و اعتلای مقام و منزلت او (ملک‌زاده، ۱۳۹۴)
		سرمایه اجتماعی	ایجاد زمینه مناسب برای رشد همه‌جانبه جامعه (ملک‌زاده، ۱۳۹۴) مشروعیت داشتن
		تربیت نیروی متخصص	جذب و بارگیری نیروهای صالح (ملک‌زاده، ۱۳۹۴) توزیع مناسب مسئولیت‌ها (رضا پور، ۱۳۷۶) (معینی و همکاران، ۱۳۹۴)
	مدیریت عملکرد	آموزش کارکنان	آموزش مردم (عرب اسدی، ۱۳۹۵)
		ارزیابی کردن (معینی و همکاران، ۱۳۹۴) و جلوگیری و کشف انحرافات (ایمانی حسنلویی، ۱۳۹۶)	

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل مضمون یافته‌های پیشین محققین در جدول شماره یک، ۴۶ مضمون پایه، ۵ مضمون سازمان‌دهنده، مضمون فراگیر الگوی مدیریت اسلامی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بر طبق (شکل شماره ۴) مدل مفهومی پژوهش ارائه می‌گردد که بر اساس روش تحلیل مضمون، با توجه به مضامین به دست آمده نسبت به ترسیم شبکه مضامین اقدام می‌شود. شایان‌ذکر است، دسته‌بندی کدهای باز در قالب مضامین پایه، مؤلفه‌های شبکه مضامین (شکل شماره ۴) را تشکیل می‌دهد و دسته‌بندی این مؤلفه‌ها در قالب مضامین سازمان‌دهنده، این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها، مضمون شاخص‌های شبکه مضامین را تشکیل می‌دهد. در نهایت فراگیر یا متغیر ملاک این پژوهش را که الگوی جامعه مدیریت اسلامی است شکل می‌دهند.

۳۰۱

شکل شماره ۴ شبکه مضامین الگوی مدیریت اسلامی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی

در خصوص اعتبار داده‌های پژوهش بیشتر پژوهشگران کیفی، هنگامی که از اعتبار داده‌های پژوهش صحبت می‌کنند معمولاً به واژه‌های باورپذیری، قابل اعتماد بودن و امانت‌داری اشاره می‌کنند (فقیهی و عزیزاده، ۱۳۸۴، ص. ۹). در رابطه با روایی و پایایی در این بخش پژوهش باید گفت مفهوم روایی و پایایی در پژوهش‌های کیفی متفاوت از پژوهش‌های کمی است؛ بنابراین اغلب روش‌شناسان کیفی به جای روایی از اصطلاح انتقال‌پذیری و به جای مفهوم پایایی نیز از مفهوم تأیید پذیری استفاده می‌کنند (فقیهی و همکاران، ۱۳۸۴). توصیف غنی داده‌ها و استفاده از روش‌های ویژه کدگذاری و تحلیل برای تأمین انتقال‌پذیری پژوهش استفاده می‌شود. مستندسازی فرایند واکاوی و بررسی داده‌ها و استفاده از شواهد و مستندات و ثبت فعالیت‌ها در راستای تأیید پذیری به‌عنوان راهکار تأیید پذیری موردنظر است (طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۲)؛ براین اساس در پژوهش حاضر برای تأمین انتقال‌پذیری از روش کدگذاری سه مرحله‌ای (توصیفی، تفسیری و رابطه‌ای) در روش تحلیل مضمون و برای تأیید پذیری نیز مراحل مختلف کدگذاری از جمله مراحل اولیه به‌وسیله پژوهشگر مستند و آرشیو شد. با پذیرش این معیارها به‌عنوان شاخص‌های اعتبار داده‌ها در پژوهش‌های کیفی، داده‌های پژوهش فعلی به دلیل نقل از سند معتبر (نهج البلاغه)، شاخص امانت‌داری و به خاطر انتساب داده‌ها به حضرت امیر، شاخص‌های باورپذیری و قابل دفاع بودن را در حد بسیار بالایی دارا هستند.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش برای نخستین بار سعی شده است یک مدل جامع و مانع از الگوهای مدیریت اسلامی از پژوهش‌های پیشین استخراج شود. مؤلفه‌های کلیدی یک الگوی مدیریت اسلامی مورد بررسی قرار گرفته شد. آموزه‌های اسلامی منبع غنی مؤلفه‌های کلیدی مدیریت هستند که در این پژوهش به عنوان اساس اصلی مدل مفهومی استخراج شده هستند. مهم است که مدیران از مؤلفه‌های استخراج شده در این پژوهش ترکیبی به طور به موقع استفاده کنند و به مؤلفه‌های کلیدی الگوی مدیریت اسلامی توجه داشته باشند. این امر می‌تواند منجر به افزایش رضایت شغلی، ارتقای تعهد سازمانی و در نهایت تعالی جامعه اسلامی شود؛ بنابراین توجه به این موارد برای تمامی خط‌مشی‌گذاران سیاسی و مدیران کشور ضروری است.

تاکنون پژوهش‌هایی در زمینه‌های مدیریتی با محوریت الگوهای مدیریتی اسلامی - ایرانی انجام شده است که در پیشینه این پژوهش به برخی از آن‌ها اشاره شده است؛ اما در هیچ‌یک از این تحقیقات، یک الگوی واحد و جامع برای تمام سطوح مدیریتی ارائه نشده و به یک الگوی منسجم پرداخته نشده است. بسیاری از پژوهشگران تاکنون الگوهای مدیریتی مختلفی را از متون اسلامی، به ویژه نهج البلاغه، ارائه کرده‌اند؛ با این حال، هیچ الگوی واحدی که از سایر منابع اسلامی استخراج شده باشد و بتوان با توسعه آن‌ها، آگاهی لازم برای به کارگیری مؤثر این الگوها در مدیریت کارکنان و سازمان‌های جامعه اسلامی فراهم کرد، مورد توجه قرار نگرفته است. این پژوهش برای اولین بار به شناسایی یک مدل جامع و منسجم برای مدیران عالی در نظام جمهوری اسلامی ایران و جامعه اسلامی پرداخته است.

پژوهش حاضر در راستای تولید علوم بومی با یک پرسش اساسی که «مؤلفه‌های کلیدی یک الگوی جامع و منسجم مدیریت اسلامی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی کدامند؟» شکل گرفته است. الگوهای مدیریتی از مفاهیم ریشه‌دار در مدیریت است که هر زمان مورد توجه دولت‌ها بوده موجب تعالی جامعه شده است. از این منظر این پژوهش، ضمن مطالعه عمیق مبانی نظری و ادبیات موضوع، با استفاده از روش تحلیل مضمون، به بررسی پژوهش‌های موجود در خصوص موضوع پژوهش پرداخته است؛ و بدین طریق کوشش شده به پرسش اصلی تحقیق پاسخ داده شود. در این پژوهش، نهایتاً با استخراج ۱۲۹ کد باز (طبق جدول شماره ۲) و ۴۶ مضمون پایه و ۵ مضمون سازمان دهنده (طبق جدول شماره ۳) و شبکه مضامین (شکل شماره ۴) و نیز مدل مفهومی پژوهش در جامعه اسلامی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و کدهای استخراج شده به وسیله نرم‌افزار MAXQDA ارائه شد (شکل ۴).

مؤلفه‌های کلیدی الگوی مدیریت اسلامی استخراج شده در این پژوهش که شامل عوامل مدیریتی، شخصیتی، تعاملی، اعتقادی و سرمایه‌ای می‌باشند که بسته به توانایی و آگاهی مدیران از ظرفیت درونی خود در استفاده از این مؤلفه‌ها می‌تواند در پیشبرد و تعالی سازمان مؤثر باشند. این پنج بُعد توانمندسازی کارکنان همان مؤلفه کلیدی الگوی واحد مدیریتی می‌باشند:

عامل مدیریتی: مجموعه دانش، نگرش‌ها، مهارت و توانمندی‌های مدیریتی مدیران در تصمیم‌گیری‌هاست که در بین مفاهیم این مقوله، تدبیر اداره امور دارای بیشترین تکرار در بین پژوهش‌های اخیر بوده است.

عامل شخصیتی: به مجموعه ویژگی‌ها و مهارت‌های ذاتی و درونی مدیران در تعاملات و تصمیم‌گیری‌ها و برخورد با کارکنان و جامعه اشاره دارد؛ که مفاهیم سعه‌صدر، قانون‌مداری و تواضع و فروتنی دارای بیشترین وزن در بین سایر مؤلفه‌هاست؛ که لازم است مدیران جامعه اسلامی با قانون‌مداری نسبت به خدمت متواضعانه صبور باشند، همان‌طور که حضرت علی^(ع) می‌فرماید سعه‌صدر ابزار مدیریت است.

عامل تعاملی-ارتباطی: به معنای برقراری توان ارتباطی مثبت فردی، سازمانی و فراسازمانی به صورت رسمی و غیررسمی شناخت مسائل و مشکلات افراد و سازمان، حل مشکلات به صورت صمیمانه به همراه محبت و حفظ شأن افراد است. گسترش عدالت، صداقت و راست‌گویی و احسان و نیکوکاری از بین تمام مؤلفه‌های ارتباطی دارای بیشترین توجه هستند. مدیران جامعه اسلامی با صداقت و احسان در برقراری و گسترش عدالت اجتماعی کوشا باشند.

عامل ارزشی و اعتقادی: به مجموعه ارزش‌های اخلاقی و انسانی مدیران معنویت‌گرایی، حفظ کرامت انسانی، تقویت دانش و تخصص سازمانی و محوریت قرار دادن خدا در همه امور است. مؤلفه‌های پر تکرار اعتقادی شامل توکل به خدا، تقوا و اعتقاد و التزام به اسلام می‌باشند. بی‌شک اگر مدیران کنونی کشور ما به مؤلفه‌های استخراج شده از اندیشه‌های امامان معصوم و قرآن کریم در بُعد مدیریت اسلامی آن (شبکه مضامین در شکل ۴) که هدف این پژوهش بوده است توجه و در سرلوحه مدیریت خود قرار دهند حتماً به جامعه اسلامی خود در رسیدن به اهداف تعالی آن موفق خواهند شد. درنهایت با تأمل بیشتر در مؤلفه‌های کلیدی در الگوی مدیریت اسلامی استخراج شده از پژوهش‌های پیشین در این پژوهش می‌توان به این نکته رسید که مدیریت اسلامی منابع انسانی یک تحول درونی است که در ذات انسان‌ها وجود دارد و فقط در صورتی قابل اجراست که مدیر به آن‌ها اعتقاد داشته باشد و برای عمل به آن‌ها تلاش نماید؛ زیرا که پایه و اساس مدیریت انقلابی نظام ارزش اسلام است و برخلاف نظام ارزشی غرب که

در آن ارزش‌ها نسبی و ابزاری هستند و به منابع انسانی به‌عنوان یک کالای مصرفی می‌نگرند، در نظام ارزشی اسلام ارزش‌ها مطلق بوده و شرایط و موقعیت‌ها تأثیری بر چگونگی عمل به آن‌ها نمی‌گذارد.

پیشنادهای پژوهش

الف) تشکیل یک کارگروه تخصصی در بخش منابع انسانی برای ارزیابی عملکرد مدیران در استفاده از مؤلفه‌های کلیدی الگوی مدیریت اسلامی استخراج شده از این تحقیق است.
ب) همچنین استفاده سازمان از مؤلفه‌های استخراج شده در مصاحبه‌های استخدامی بدو ورود مدیران و طراحی ساختاری برنامه‌ریزی شده بر اساس یافته‌های پژوهش برای عزل مدیران ناکارآمد در این زمینه.
ج) همچنین به محققین دیگر پیشنهاد می‌شود که در خصوص هر کدام از مؤلفه‌های کلیدی مدیریت اسلامی استخراج شده به‌صورت جداگانه مورد بررسی قرار گیرد و الگوی متناسبی بر اساس آن‌ها طراحی و تبیین شود.
د) همچنین پیشنهاد می‌شود محققین دیگر در خصوص بسط و گسترش الگوی مدیریتی اسلامی - ایرانی کارکنان الگویی جامع‌تر ترسیم نمایند.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.
مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.
تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.
تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- آروین اصل، طاهره سادات، سلطانی، حسن و رازقی، سعید (۱۴۰۲). راهبردهای کارآمدتر شدن فرهنگ سازمانی مطلوب مبتنی بر شاخص‌های مدیریت جهادی. *مدیریت اسلامی*، ۳۱، (۳)، ۱۷۹-۲۰۷. [Dor:20.1001.1.22516980.1402.31.3.6.6](https://doi.org/10.30497/smt.2008.116)
- آذر، عادل و لطیفی، میثم (۱۳۸۷). درآمدی بر الزامات فرایندی و معیارهای انتخاب مدیران منابع انسانی دولت. *اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*، ۲(۲)، ۳۷-۶۹.
<https://doi.org/10.30497/smt.2008.116>

- اختری، عباس علی (۱۳۶۹). مدیریت علمی و مکتبی از دیدگاه اسلام. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- اعظمی، امیر (۱۳۹۲). جستاری در تعریف‌ها و برداشت‌های صاحب‌نظران از مفهوم مدیریت اسلامی. فصلنامه مطالعات دین، معنویت و مدیریت، ۲(۴)، ۱۵۵-۱۷۱.
- https://rsm.rihu.ac.ir/article_531.html
- امام علی (۱۳۸۸). نهج‌البلاغه. ترجمه حسن انصاریان، قم: انتشارات دارالعرفان.
- امیدی، علی و یوسف‌وند، سعید (۱۴۰۱). ارائه الگوی مدیریتی انقلابی در تراز جامعه اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، ۹۵، ۷۴-۹۹.
- https://bsrq.cuir.ac.ir/issue_20648_21268.html
- امیری، علی‌نقی، ذوالفقاری، علی و روشن، ساسان (۱۴۰۰). ارائه الگوی تطبیقی مدیریت اسلامی مبتنی بر الگوی جهانی فلسفه مدیریت. روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۷(۱۰۸)، ۴۷-۶۴.
- <https://doi.org/10.30471/mssh.2021.6639.2060>
- ایمانی حسنلویی، مهدی (۱۳۹۵). الگوی اسلامی ایرانی مدیریت و رهبری بر اساس شیوه مدیریت و رهبری امام خمینی، مقام معظم رهبری و فرماندهان دفاع مقدس. مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، ۱۵(۸۳)، ۱-۳۱. [doi: 20.1001.1.20086121.1395.15.83.1.0](https://doi.org/10.1001.1.20086121.1395.15.83.1.0)
- باقری، مسلم، علیشیری، محمد مهدی و طهماسبی، سیامک (۱۳۹۳). بررسی و ارزیابی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت. علوم انسانی اسلامی، ۱۰، ۲۲۹-۲۳۸.
- <https://sccsr.ac.ir/journal>
- باتمان قلیچ، فریور (۱۳۷۵). نظام مشارکت زیربنای مدیریت اسلامی. تهران: نشر جمهوری اسلامی پور عزت، علی، الوانی، سید مهدی، خنیفر، حسین و هاشمی، صدیقه (۱۳۹۵). تدوین الگوی رفتاری کارگزاران در حکمرانی مطلوب از دیدگاه امام علی^(ع) بر اساس متن نهج‌البلاغه. مدیریت منابع در نیروی انتظامی، ۴(۱)، ۶۵-۱۰۲.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1205240>
- حسینی مشهدی، سید صدرالدین و حسین زاده، محمد مهدی (۱۳۹۵). تبیین طرح کلی دانش مدیریت اسلامی. مدیریت اسلامی، ۵(۸ و ۹)، ۵-۲۸.
- <https://doi.org/10.30471/im.2016.1327>
- حکاک، محمد و صید زاده، حیدر (۱۳۹۸). طراحی الگوی عوامل مؤثر بر تقویت خودکنترلی در منابع انسانی سازمان‌ها مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه. پژوهشنامه نهج‌البلاغه، ۷(۲۷)، ۶۵-۷۵.
- <https://doi.org/10.22084/naahj.2019.18440.2222>

- حسینی، سید حسن، عامری، محسن و فاریابی، فرزانه (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت‌بندی شاخص‌های مدیریت بر منابع انسانی از دیدگاه اسلام (قرآن، نهج البلاغه و روایات). ششمین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت با رویکرد علوم پژوهشی نوین.

<https://civilica.com/doc/637009>

- حیدری، غلامحسین (۱۳۸۹). الگوهای مدیریت در قرآن و اسلام. تحقیقات مدیریت آموزشی، ۱۳(۳)، ۳۰-۱۳.

<https://sanad.iau.ir/Journal/jeaq/Article/1113234>

- دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۹۲/۱۲/۲۰). تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=25795>

- دفتر حفظ و نشر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، (۱۳۹۵/۵/۱۱). بیانات در دیدار با اقشار مختلف مردم.

<https://farsi.khamenei.ir/newspart-print?tid=1152&npt=1>

- رحمانی، جواد (۱۳۹۹). تبیین الگوی مدیریت شهری مبتنی بر مشارکت اسلامی (مورد مطالعه: شهر زنجان). فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۱(۵)، ۲۳-۳۶.

<http://ciauj-tabriziau.ir/article>.

- رضایان، علی (۱۳۷۴). اصول مدیریت. تهران: سمت، چاپ ششم.

- رضا پور، یوسف (۱۳۷۶). الگوی تصمیم‌گیری در مدیریت علمی و مدیریت اسلامی.

فصلنامه زبان و ادب فارسی (دانشگاه تبریز)، ۱۶۴، ۸۵-۱۰۶.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/60274>

- زارعی متین، حسن (۱۳۷۸). بخش مدیریت: تبیین الگوی فرهنگ سازمانی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی در محیط کار و اثر آن بر رضایت شغلی. مجله مجتمع آموزش عالی قم، ۱،

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/162291>. ۱۱۷-۱۳۹

- زواره، علیرضا (۱۳۹۰). راهکارهای توسعه و ترویج نهادینه کردن رهن و مدیریت جهادی در نظام اداری. مجموعه مقالات دومین همایش مدیریت جهادی، تهران: وزارت جهاد کشاورزی، نشر دفتر نماینده ولی فقیه.

- سجادی، زهرا بیگم، رمضان، مجید، سنجقی، محمد ابراهیم و تاج‌آبادی، حسین (۱۳۹۸). طراحی الگوی مدیریت استرس شغلی از دیدگاه اسلامی. مطالعات راهبردی بسیج، ۲۲(۸۵)،

[:dor 20.1001.1.1735501.1398.22.85.1.7](https://doi.org/10.17355/01.1398.22.85.1.7)

- سوادی، علی اصغر، پور طاهری، مهدی و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۹۶). تبیین نظری اصول محتوایی و مؤلفه‌های مبنایی تدوین الگوی بومی (اسلامی - ایرانی) مدیریت: با تأکید

- بر مدیریت روستایی. برنامه‌ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی)، ۲۱(۴)، ۸۶-۱۲۱.
- www.noormags.ir/view/fa/magazine/number/93968
- سیاه‌پوش، سید محمود (۱۴۰۱). مناسبات انسانی در مدیریت اسلامی. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طباطبایی، امیر، حسنی، پرخیده، مرتضوی، حامد و طباطبایی چهر، محبوبه (۱۳۹۲). راهبردهایی برای ارتقا دقت علمی در تحقیقات کیفی. مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، ۵ (۳)، ۶۶۳-۶۷۰.
- https://journal.nkums.ac.ir/browse.php?a_id=403&sid=1&slc_lang=fa
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمد سعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، ۵ (۲)، ۱۵۱-۱۹۸.
- <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163>
- عبادی، کاظم (۱۳۸۴). مدیریت بسیجی: به‌مثابه الگوی مدیریتی کارآمد و مبتنی بر اندیشه اسلامی. سوره اندیشه، ۱۹، ۹۸-۱۰۱.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/number/10000>
- عرب اسدی، حسین، احمدی، سید علی اکبر، رجبی دوانی، محمدحسین و امینی، محمدتقی (۱۳۹۵). طراحی الگوی مدیریت علوی برای تربیت مدیران ارشد نظام جمهوری اسلامی ایران. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۴ (۳۲)، ۷۷-۱۰۸.
- [dor: 20.1001.1.22516972.1395.24.32.4.3](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1395.24.32.4.3)
- علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۳۶۳). ارشاد الطالبین الی نهج المسترشدين. قم: انتشارات مکتبه آية الله المرعشي العامه.
- فرجام، سعید (۱۳۹۰). الگوی رفتاری مدیران از دیدگاه امام علی (ع): روشن‌سازی راه و رسم علوی و شکل‌گیری مدیریت اسلامی. توسعه مدیریت، ۸۵ (۳۲)، ۳۵-۳۲.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/848157>
- فروزنده دهکردی، لطف الله و ملائی، الهه (۱۳۸۸). بررسی نظام ارزشی در مدیریت اسلامی و دیگر مکاتب. راهبرد توسعه، ۱۷ (۱۷)، ۱۶۶-۱۸۷.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/579208>
- فقیهی، ابوالحسن و عزیززاده، محسن (۱۳۸۴). روایی در تحقیق کیفی. مجله علمی مدیریت فرهنگ سازمانی، ۳ (۲)، ۱۹-۵.
- https://jomc.ut.ac.ir/article_14228.html

- کریمی، محمد سلیم، صلواتی، عادل، زارعی، بهروز و احمدی، کیومرث (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری مدیران سازمان‌های دولتی. مدیریت راهبردی در سیستم‌های صنعتی، ۱۶(۵۶)، ۲۰۱-۲۱۹. <https://doi.org/10.30495/imj.2021.68449>

- ظاهری، محمد (۱۳۹۹). ارائه الگوی مدیریتی در تراز انقلاب برای مدیران عالی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر سبک مدیریتی شهید سپهد قاسم سلیمانی. فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۸(۱)، ۲۱-۴۶. https://journals.ihu.ac.ir/article_205138.html

- مبینی، محمد (۱۳۹۵). طراحی الگوی اسلامی ایرانی مدیریت جهادی در راستای عینیت‌بخشی ام‌القرای جهان اسلام. نشریه مدیریت اسلامی، ۲۴(۴)، ۱۳۷-۱۶۰. [doi: 20.1001.1.22516980.1395.24.4.6.9](https://doi.org/10.22516980.1395.24.4.6.9)

- مساح، هاجر، عریضی، حمیدرضا، نوری، ابوالقاسم و گل‌پرور، محسن (۱۳۹۰). ساخت و روان‌سنجی مقیاس مدیریت اسلامی. مطالعات اسلام و روانشناسی، ۵(۹)، ۱۰۵-۱۳۰. https://islamicpsy.rihu.ac.ir/article_1071.html

- معصومی مهر، حمیدرضا، عابدی جعفری، حسن و فروزنده دهکردی، لطف‌الله (۱۳۹۰). طراحی و تدوین الگوی شناخت موانع تحقق مدیریت اسلامی در سازمان‌ها. مدیریت اسلامی، ۱۹(۱)، ۱۰۳-۱۳۷. [doi:20.1001.1.22516980.1390.19.1.4](https://doi.org/10.22516980.1390.19.1.4)

- معینی، منصوره، کلاهدوزان، اکبر، فردوسی، مسعود و اسدی، ثریا (۱۳۹۴). اصول مدیریت بر اساس الگوی اسلامی - ایرانی با تکیه بر نظریات خواجه نظام‌الملک طوسی. نشریه مدیریت اسلامی، ۲۳(۱)، ۸۷-۱۰۳. https://im.ihu.ac.ir/issue_2200370_2200374.html

- ملک‌زاده، فهیمه (۱۳۹۴). نگاهی به مدیریت در اسلام. هشتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت و مهندسی صنایع. <https://civilica.com/doc/435051>

- روحی عزیز، مریم و مهدوی، مژگان (۱۳۸۰). مدیریت اسلامی از نظر تا عمل. مجموعه مقالات اولین همایش مدیریت اسلامی، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.

- نجات، نازی (۱۳۸۲). صفات اخلاقی مدیران از دیدگاه حضرت علی(ع). طب و ترکیه، ۵۰، ۱۰۶-۱۲۴. https://www.tebvatazkiye.ir/issue_6449_6450.html

- نصرت‌زهی، آسیه، ناستی‌زایی، ناصر و سلیمی، سمانه (۱۴۰۰). طراحی الگوی مدیریت کرامت انسانی بر اساس آموزه‌های اسلامی. پژوهش در دین و سلامت، ۷(۲)، ۷-۲۷. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i2.28237>

- نور محمدی، محمدرضا و نیک‌معین، جواد (۱۳۹۴). معیارهای شایستگی مدیران با استفاده از رهنمودهای امام علی در نهج‌البلاغه. دو فصلنامه اسلام و مدیریت، ۷(۴)، ۱۳۹-۱۵۹.

- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research. *Qualitative Research*, 1(3), 385 -405.
<https://doi.org/10.1177/146879410100100307>
- Armstrong, Michael (2008). *Strategic Human Resource Management: A Guide to Action*. London: Kogan page,4 th Ed
- Bench, S. & Day, T. (2010). The user experience of critical care discharges: a meta-synthesis of qualitative research, *International journal of nursing studies*, 47(4), 487 -499. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2009.11.013>
- Beck, C.)2002). A Meta-Synthesis of Qualitative Research. MCN, *The American Journal of Maternal/Child Nursing* 27(4), 214 -221.
<https://doi.org/10.1097/00005721-200207000-00004>
- Clark, I. N. Brown F. A. (2018). Community-dwelling people living with dementia and their family caregivers experience enhanced relationships and feelings of well-being following therapeutic group singing: A qualitative thematic analysis. *Frontiers in Psychology*, 9, 1332.
- Mishra, S. K. & Varma, A. (2019). *Spirituality in Management- Insights from India*. USA: Palgrave Macmillan.
- Zimmer, L. (2006). Qualitative meta-synthesis:a question of dialoguing with text. *Journal of Advanced Nursing*, 53(3), 311 -31.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03723.x>